

Metoderapport: **Å granske en gransking**

Av Morten Solli og Tarjei Leer-Salvesen

I juni 2023 publiserte Nettavisen en serie artikler om granskingen av stiftelsen Født Fri, som fant sted i 2020. Sakene avdekket slurv, faktafeil og mulige brudd på forvaltningsloven i prosessen som førte til nedleggelsen av stiftelsen, som ble ledet av nå avdøde Shabana Rehman (bildet).

Serien dokumenterer hvordan en privat gransking bestilt av staten kan gå utover enkeltpersoners rettssikkerhet. Artikkelsen avdekket blant annet:

- Imdi (Integrasjons- og mangfoldsdirektoratet) anbefalte kutt i statsstøtte i ekspressfart. 2 timer og 48 minutter etter at de mottok rapporten om granskingen av Født Fri fra EY, sendte de den videre til regjeringen med anbefaling om å kutte statsstøtten. Rapporten på 37 sider ble dermed ferdig saksbehandlet en fredag kveld. Jusseksperter mener prosessen var i strid med forvaltningsloven og brøt med grunnleggende rettsprinsipper som uskyldspresumsjonen og retten til en rettferdig saksgang.

- Granskingen skulle undersøke mistenkt mislighold av offentlige midler, men inkluderte pengebruk som i realiteten var av midler fra en privat sponsor. Et eksempel på dette var en tur til London. Turen utløste skandaleoppslag i mediene, basert på antakelser og udokumenterte påstander som en faktasjekk kunne avkreftet.
- Myndighetene som bestilte granskingen, hadde selv hatt jobbsamlinger på et hotell der Født Fri hadde et seminar granskerne mistenkte å være av «privat karakter». Dette var utelukkende basert på en nøktern faktura fra hotellet og uten hensyn til opplysninger som forklarte formålet med oppholdet.
- Støtten til Født Fri ble holdt tilbake midt i granskingen, før stiftelsen hadde fått anledning til å snakke med granskerne og flere uker før rapporten var ferdig behandlet. Det gjør i praksis de granskede rettsløse, mener kritikere.
- Prislappen for granskingen økte fra 100.000 til 1,5 millioner kroner.
- En annen stiftelse fikk varsler om minst like alvorlige forhold og ble gransket i 11 måneder. Det viser at slike prosesser får svært ulik behandling av myndighetene.

Innhold:

Innledning	s. 3
Oppstart	s. 4
Planlegging og innledende fase	s. 5
Bakgrunnssamtaler som metode	s. 5
Innsynsarbeidet - en kamp mot offentlig uvilje	s. 7
Lydopptak og personsopplysningsloven	s. 9
Forkaste og fornye hypoteser	s. 10
Konfrontasjon og motstand	s. 11
Etiske og redaksjonelle utfordringer	s. 13
Konsekvens og konklusjoner	s. 14
Publiseringer	s. 15
Kontaktinfo:	s. 16

Innledning

I kjølvannet av Shabana Rehman's bortgang i romjulen 2022 var det samtaler mellom blant andre Nettavisens politiske redaktør Erik Stephansen og Fritt Ord-leder Knut Olav Åmås om granskningen av Stiftelsen Født Fri i 2020.

Rehman selv mente seg svært urettferdig behandlet underveis i denne prosessen, og granskningen ble kraftig kritisert kort tid etter at beslutningen om bortfall av statsstøtte til stiftelsen ble tatt i slutten av september 2020.

Blant kritikerne var Petter Gottschalk, BI-professor og ekspert på granskinger og økonomisk kriminalitet, og Anne Helsingeng, advokat i Bull og leder av Granskingsutvalget i Advokatforeningen.

De mente jobben som var gjort var ufullstendig, uprofesjonell og ute av proporsjoner, og at de omvarslede ikke hadde blitt sikret nok tid og anledning til å fremme sitt syn på saken. Prinsippet at man er uskyldig inntil det motsatte er bevist, ble dessuten brutt gjentatte ganger, særlig gjennom medieoppslag som skandaliserte den høyt profilerte hovedpersonen, basert på udokumenterte påstander lenge før disse var gjennomgått og ferdig gransket, hevdet ekspertene.

Nettavisen og Fritt Ord mente prosessen reiser prinsipielle spørsmål rundt bruken av eksterne granskinger og rettssikkerheten for de omvarslede i en slik prosess. I tillegg hadde redaksjonen mottatt en rekke tips og opplysninger knyttet til sakskomplekset. I tipsene lå et potensial for en rekke avsløringer, men ikke uten betydelig arbeid med kilder og dokumentasjon.

Etableringen av varslingsinstituttet har ført til at omfanget av private granskinger har økt kraftig. Vanligvis tar vi i media for gitt at kvaliteten i slike prosesser er robust, og siterer konklusjonene i en gransking så snart de offentliggjøres. Dette gir en kommersialisert virksomhet som dette jo er, høy grad av gjennomslagskraft og juridisk autoritet.

Med denne artikkelserien, og med Født Fri-saken som case, ønsket vi å undersøke om en slik gransking forsvarer autoriteten den ofte omtales og omgis med. Siden arbeidet allerede var kritisert, virket det relevant å gå prosessen nærmere etter i sømmene.

Fritt Ord bestemte seg for å støtte arbeidet økonomisk. Slik ble planene om et mer omfattende graveprosjekt konkretisert. I tillegg til at tre journalister fikk tid til å jobbe dedikert med dette en periode, engasjerte Nettavisen Sujo (Senter for undersøkende journalistikk) og gravespesialist Tarjei Leer-Salvesen til å bidra inn i prosjektet.

Oppstart

Prosjektets oppstart var 17.2.2023, i et heldagsmøte med følgende deltakere:

Fra Nettavisen:

Erik Stephansen, politisk redaktør
Halvor Ripegut, avdelingsleder for Økonomi og Politikk (Økopol)
Charlotte Sundberg, nyhetsredaktør

Morten Solli, journalist i Økopol
Elina Muhajir Hjønnevåg, journalist
Farid Ighoubah, nyhetsjournalist

Fra SUJO (senter for undersøkende journalistikk:)

Per Christian Magnus
Asbjørn Leirvåg

Frilans:

Tarjei Leer-Salvesen

Et par uker ut i prosjektet overtok Sigurd Øfsti, vanligvis journalist i Nettavisens plussredaksjon, for Farid Ighoubah. Fotograf Thomas Bløndal ble tilknyttet prosjektet senere.

I oppstartsmøtet etablerte vi struktur og plan for prosjektet, ved å fastsette:

- Innledende hypoteser
- Minimumsmål
- Maksimumsmål
- Mål om mulig konsekvens
- Publiseringsplan
- Datoer for midt- og sluttmøte
- Katalogstruktur for dokumentasjon, loggføring og arbeidsflyt
- Bruk av kryptert kommunikasjon (Signal)
- Innledende innsynsarbeid

Planlegging og innledende fase

Vi startet dette prosjektet ved å samle inn og lese omfattende mengder dokumentasjon, dels offentlig tilgjengelige rapporter og medieomtale, dels dokumenter vi mottok fra personer med nær tilknytning til Født Fri-stiftelsen. Dette omfattet blant annet:

- Granskingsrapporten fra EY
- Kontradiksjonen fra Født Fri
- Korrespondanse mellom stiftelsen Født Fri og Imdi
- Korrespondanse mellom stiftelsen Født Fri og EY
- Korrespondanse mellom stiftelsen Imdi og EY
- Redegjørelser og annen dokumentasjon fra regnskapsfører
- Private eposter og meldinger fra Shabana Rehman
- Tidligere medieomtale av saken
- Gjennomgåelsen av granskingen fra advokat Anne Helsingeng
- Bostyrers gjennomgåelse av saken

Samtidig med at vi gikk inn i prosessen med å skaffe oversikt over materien, avtalte vi en rekke konfidensielle bakgrunnssamtaler med kilder som hadde god kjennskap til saken.

Disse samtaler ble, av fortrolighetshensyn, delt i en kryptert mappe som ble opprettet og var tilgjengelig utelukkende for redaksjonelle medarbeidere i prosjektet.

Samtalene ble transkribert med ny AI-programvare i publiseringssystemet, og deretter renskrevet og lagret konfidensielt for dokumentasjon. Det ble gjennomført i alt 30 slike samtaler fra oppstart til og med mai.

Det ble tidlig klart at dette prosjektet ville kreve mange, trolig omstendige og tidkrevende, innsynsprosesser. Tarjei Leer Salvesen, en av landets fremste eksperter på feltet, satte derfor umiddelbart i gang med innsynsarbeidet.

Bakgrunnssamtaler som metode

I arbeidet med denne saken har vi hatt 30 samtaler med en rekke ulike kilder som har hatt en form for tilknytning til Født Fri. Kildene kan grupperes slik:

- Ansatte/folk som jobbet i eller med Født Fri
- Personer tidligere ansatt i Imdi
- Varslere
- Personer med politiske roller

- Nærstående og bekjente av Shabana Rehman
- Personer med annen profesjonell tilknytning til Rehman
- Ekspertter på gransking og varsling

I tillegg kommer kilder vi har intervjuet til selve sakene - lmdi, fagfolk og ulike typer ekspertter.

En bakgrunnssamtale er her definert som en fortrolig og uforpliktende samtale. De fleste av samtalene har hatt form av fysisk møte, med en varighet fra ca. 30 minutter og opp til flere timer.

Formålet med slike samtaler er å sanke informasjon som kan belyse saken fra ulike ståsteder. I denne saken ble fort tydelig at mange personer har hatt tydelige synspunkter på og oppfatninger om hva som skjedde i stiftelsen Født Fri og hvorfor saken fikk det utfallet den fikk.

Siden hovedpersonen i denne historien ikke er blant oss lenger, har disse samtalene hatt stor betydning for å sette seg inn i situasjonen hun befant seg i mens denne saken pågikk, og virkningen den hadde etterpå.

Samtalene bidro underveis til en rekke nye hypoteser. Mange av disse ble sjekket ut og liggende i skuffen uverifisert. Samtalene ga også mange spor til hvem vi burde snakke med og tips om sammenhenger som vi har forsøkt, men ikke nødvendigvis lyktes i, å dokumentere.

Samlet sett har samtalene bidratt til et svært viktig bakteppe i undersøkelsene av den faktiske, objektive informasjonen vi satt på og etter hvert innhentet gjennom innsyn.

En annen vesentlig sideeffekt av bakgrunnssamtaler er tillit. Ved å etablere gode relasjoner til kildene blir det lettere for dem å ta kontakt senere med informasjon de kanskje ikke tenkte som viktig på da vi først møtte dem. Det har skjedd i denne saken og bidratt vesentlig til å styrke sakskomplekset.

Samtidig er det en utfordring med slike fortrolige samtaler å holde på kombinasjonen av tillit og avstand/kildekritikk. I denne saken er en rekke kilder åpenbart farget av sin egen posisjon i saken, av politiske holdninger, av personlige agendaer og av egne teorier om «hva som faktisk skjedde».

Det har også vist seg at det eksisterer en tydelig mistillit mellom flere av kildene vi har snakket med, også blant dem som er «på samme side i saken». Om ikke annet har dette styrket behovet for kildekritisk årvåkenhet uavhengig av kildenes ståsted, og nødvendigheten av at vi i vårt arbeid konsentrerte oss om de dokumenterbare forholdene.

En definitiv utfordring i arbeidet med disse bakgrunnssamtalene er risikoen for ubalanse.

Bortsett fra tre av varslerne har få sentrale personer som sto bak avgjørelsen om å kutte statsstøtten til Født Fri, vært tilgjengelige for samtaler, tross mange forsøk på å få det til (se også avsnittet «Konfrontasjon og motstand»).

Mest sentralt her er at EY, byrået som gjennomførte granskingen, har avvist alle forsøk på å få dem i tale.

Innsynsarbeidet - en kamp mot offentlig uvilje

Nettavisen har brukt retten til innsyn i offentlige dokumenter som en aktiv del av journalistikken i arbeidet med denne saken.

Tilsynelatende er dette en svært enkel del av jobben. Det er egentlig bare én sak vi undersøker, og Norge har en av verdens aller raskeste innsynslover, som gir oss krav på svar innen en til tre virkedager.

I arbeidet med denne saken har Nettavisen opplevd at forespørsler om innsyn treneres i uker. Enkelte innsynskrav har det tatt månedsvis å få behandlet.

Når vi gransket prosessen mot Født Fri, søkte vi først etter relevante dokumenter på elnnsyn og fant raskt det mest aktuelle saksnummeret. Men når vi gjorde søk, oppdaget vi at de aktuelle dokumentene vi hadde behov for å lese, var spredt på hele seks ulike saksnummer hos Imdi (Integrasjons- og mangfoldsdirektoratet).

De hadde håndtert tips om stiftelsen Født Fri i 2018, som fikk sin egen sak. Og de hadde splittet opp prosessen vi var interessert i fra 2020 på fem andre saker. Dette er viktig å forstå, for dersom man henvender seg til informasjonsavdelingen eller arkivet og ber om «alle dokumentene i saken som førte til at Født Fri mistet statsstøtten», vil et helt korrekt svar kunne være å utlevere dokumenter kun fra saksnummer 2020/5365.

Og da vil man gå glipp av hele korrespondansen mellom Ernst & Young, korrespondansen med departementet, reaksjonene som kom utenfra, og en varslingsbrev- oversendelse fra Kunnskapsdepartementet.

Når vi har identifisert hvilke saksnummer som har dokumenter som er relevante for vårt arbeid, forsøker vi å få oversikt over hvilke dokumenter i hver sak som er interessante.

Noen ganger hopper dokumentrekken på elnnsyn over tall i rekken, og det betyr at det er dokumenter som av en eller annen grunn ikke blir ført i offentlig journal.

Mens noen offentlige virksomheter er flinke til å journalføre alt, er Imdi et direktorat som etter vår erfaring ofte har holdt viktige interne dokumenter helt unna offentligheten.

Trikset for å få kartlagt hva som finnes, er å henvende seg til postmottaket og si «Jeg ber om innsyn i saksomslag/fullstendig dokumentliste for saksnummer 2020/5365». Dette gjentok vi for alle saksnumrene.

Det man da skal få tilbake er en detaljert innholdsfortegnelse som viser alle sakens dokumenter.

Imdi trenerte våre innsynsbegjæringer i strid med offentlighetsforskriften fra første stund. Det tok uker å få saksomslagene, selv om det ikke finnes lovhjemmel for å unnta disse. Imdi mente også at Nettavisen skapte utfordringer for arkivet fordi vi sendte mange innsynskrav. Men alle innsynskravene handlet dypest sett kun om én enkelt sak, selv om de selv hadde valgt å splitte håndtering av denne saken på fem ulike saksnummer.

Vi var av den oppfatning at et statlig direktorat må kunne håndtere krav om innsyn i flere dokumenter i den samme saken, og da Imdi nektet å svare innen fristene, benyttet vi oss av retten til å klage på «ulovhjemlet avslag» da Imdi konsekvent trenerte forespørslene våre.

De lot også være å oversende klagesaker til overordnet departement (AID). Prosedyren er slik at man klager til den som avslår innsynskravet, og det er da Imdi som skal oversende klagen med underlagsmateriale oppover i systemet slik at departementet kan behandle den.

Når Imdi legger klagen i en skuff, vet ikke AID at den finnes, og da blir den ikke behandlet. Da sakene hadde ligget ubehandlet i mange uker, intervenerte Nettavisen ved å sende klagen direkte til departementet og dokumentere hvordan vi forgjeves har forsøkt å få Imdi til å oversende disse. Dette satte fart i prosessene.

Vi har sendt innsynsbegjæringer også Lotteri- og stiftelsestilsynet, Kulturdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet, som alle har hatt roller i saken. Vi har bedt om innsyn i de ordinære saksdokumentene, korrespondanse som e-poster og tekstmeldinger om granskningen, fakturaene for granskerne og kommunikasjonen rundt mandatet de fikk.

Vi har fått innsyn i mange dokumenter ved første forsøk, men stort sett alltid etter lovens frister. I juni kom resultatene av klagesakene. Vi vant og fikk fullt medhold i en klage hvor Imdi hadde holdt tidligere Imdi-direktør Andreas Christiansens Halses vurderinger og tidslinje for sakskomplekset hemmelig.

Departementet var enig med Nettavisen i at det ikke var lovhjemmel for dette. Imdi nektet også Nettavisen innsyn i sine egne varslingsrutiner, men etter klagerunde fikk redaksjonen disse oversendt.

Så sent som 27. juni konkluderte en klagesak om innsyn i fakturaene fra EY, hvor vi fikk fjernet litt av sladdingen men dessverre ikke alt. Merinnsynet førte til mer dokumentasjon om de tre mest aktive personene i EYs granskning av Født Fri.

Lyddopptak og personsopplysningsloven

Et sentralt element i granskingen var EYs intervjuer med Shabana Rehman og med Morten Guldborg, som var organisasjonssekretær i Født Fri.

Guldborg og Rehman forsøkte å få innsyn i lyddopptakene fra avhørene sine gjennom å kreve bevissikring i forbindelse med klageprosessen de var gjennom hos departementet. De mente nemlig at transkriberingene av avhørene var feil.

Dette kravet ble avslått av tingretten. Men bevissikring eller innsyn i dokumenter etter offentlighetsloven er ikke de eneste mulighetene som finnes. Man kan også be om innsyn i sine egne personopplysninger med hjemmel i personopplysningsloven.

Gjør man det, kan man kreve innsyn både hos offentlige og private virksomheter. Lyden av stemmen din under et avhør hvor du forteller detaljert om hendelser i livet ditt, er å regne som personopplysninger. Men denne retten gjelder bare så lenge man lever, og dermed var det nå ikke mulig å bruke denne loven til å få utlevert opptaket av EYs intervju med Rehman.

Nettavisen bisto Morten Guldborgs forsøk på å få innsyn i lyddopptakene av sitt eget intervju med EY. Guldborg ble av Nettavisen gjort oppmerksom på at det kan være en mulighet å be om innsyn direkte hos EY med hjemmel i personopplysningsloven. Han ønsket det, og Nettavisen hjalp med noen formuleringer før han selv søkte innsyn.

Men svaret var nedslående. EY hadde slettet lyddopptakene. Det eneste de har bevart for ettertiden er de transkripsjonene som Rehman og Guldborg mente ikke var korrekte.

Forkaste og fornye hypoteser

I arbeidet med dette sakskomplekset startet vi med sju ulike hypoteser som et utgangspunkt. Disse var basert dels på informasjon vi allerede hadde og dels på tips og teorier utledet av denne informasjonen.

Underveis ble hypotesene revurdert flere ganger. Da vi endelig var klare for publisering var det spor av flere av de opprinnelige hypotesene, men i løpet av arbeidet med innsyn og kilder endte vi opp med andre og flere uforutsette saker, sammenlignet med hypotesene vi startet med.

For å systematisere dette arbeidet, brukte vi fargekoder for å illustrere relevansen av hypotesene, slik:

grønn = hypotesen gjelder

oransje = ikke forkastet, men krever mer dokumentasjon

rød = forkastes

Litt over to uker ut i prosjektet revurderte vi de første hypotesene. Da merket vi tre av de innledende hypotesene med rødt, to med grønn og to med oransje.

Samtidig formulerte vi sju nye hypoteser, der vi tok med «det beste» fra de første hypotesene og omformulerte ut fra hva vi da visste.

Den 29.3, en drøy måned inn i prosjektet gjorde vi en evaluering av de hypotesene vi formulerte tre uker tidligere. På dette tidspunktet hadde vi unnagjort ganske mye research:

- 13 lange bakgrunnssamtaler
- 6-7 kortere bakgrunnssamtaler
- Rundt 25 innsynsbegjæringer
- Flere hundre sider med dokumentasjon mottatt og lest
- Om lag 30-35 kilder kontaktet

Av de nye hypotesene fra 3.3. fordelte fargekodene seg nå slik:

• 3 oransje

• 6 grønne

Etter litt over to måneder, 2. mai, hadde vi den siste evalueringen av hypotesene våre. Vi hadde da:

- 2 røde
- 2 oransje
- 6 grønne

Fortsatt stemte ikke terrenget helt med kartet. To av disse hypotesene er ennå ikke helt forlatt når dette skrives, men er avhengige av ytterligere og bedre dokumentasjon enn hva vi har.

I tillegg hadde innsyn gitt oss noen helt nye saker som ikke hadde eksistert i hypotesene våre. De grønne hypotesene fant veien inn i sakene etter hvert som vi begynte å skrive ut.

I samme gjennomgang definerte vi fem saker vi skulle begynne å skrive, samtidig som vi matchet saksidene med de hypotesene vi nå visste holdt vann. Alle disse fem sakene ble, i noe tilpasset form, publisert i juni. Ytterligere innsyn samt konfrontasjonsprosessen påvirket utforming og presentasjon, helt fram til tett på publiseringstidspunktet.

Flere av ideene som lå potent i de første hypotesene fant til slutt vei inn i sakene vi publiserte, selv om flere av de overordnede hypotesene vi startet med, måtte forkastes.

Konfrontasjon og motstand

Arbeidet med samtidig imøtegåelse og tilsvar i denne saken begynte i april, da vi hadde fått ut dokumentasjon nok til at vi måtte i gang med å få de ansvarlige i forvaltning samt granskerne i tale.

Dette arbeidet viste seg å bli en øvelse i kraftig motstand.

Imdi ble kontaktet av oss første gang på telefon 20. april. Vi ønsket et møte med direktør Libe Rieber-Mohn, som viste seg å være sykmeldt. Vi skjønte etter hvert at det var en stedfortreder for henne på vei inn, og omtrent samtidig en ny kommunikasjonssjef.

Siden direktøren var sykmeldt ba vi om et møte med andre som kunne representere Imdi. Ønsket om et møte ble avvist, med henvisning til at en klagesak i 2021 konkluderte med at det ikke ble gjort feil i saksbehandlingen.

Vi hadde underveis en rekke telefonsamtaler med Imdis kommunikasjonsrådgiver, men uten å nå fram med vårt ønske om et fysisk møte. Vi tok også kontakt med to ansatte i Imdi, som hadde direkte befatning med saken i 2020, en saksbehandler og en direktør. Ingen av dem tok telefonen, den ene svarte på en sms der hun ba oss kontakte presseavdelingen.

Da den nye kommunikasjonssjefen kom på plass i mai, gikk vi nye runder, på telefon, sms og epost, der vi argumenterte på ny for at det ville være i Imdis egen interesse å stille opp i et intervju om saken.

Igjen kom Imdi fram til at de ikke var interessert i å møte oss, at saken i deres øyne var ferdig og avgjort og at det derfor ikke var hensiktsmessig å stille i et intervju.

Torsdag 25. mai dro vi uanmeldt til Imdis kontor i Tollbugata, i Oslo sentrum, og ringte på. Vi fikk slippe inn i resepsjonen selv om vi ikke hadde en avtale. Vi var to journalister og fotograf med videokamera som dokumenterte tilstedeværelsen.

Etter mye om og men fant resepsjonisten ut at ingen kunne møte oss der og da. Vi tok en prat med ham, og dette ble filmet. Det uanmeldte oppmøtet i Imdis lokaler ga resultater.

Kort etter dette kom en sms fra kommunikasjonssjefen, som sa hun kunne møte oss, men da hadde vi gått. Så ble vi enige om en kort prat dagen etter.

Fredag 26. mai om morgenen ble vi oppringt. Imdi hadde nå bestemt seg for å møte oss til et ordentlig intervju samme dag. Planen var opprinnelig å filme intervjuet da vi ønsket å fange alle reaksjonene til Imdi da vi presenterte informasjonen vi satt på, og våre spørsmål til dem etter en lang periode uten kontakt med direktoratet.

Imdi ønsket ikke at intervjuet ble filmet, noe vi ga oss på, så lenge vi kunne ta stillbilder og ta opp samtalen. Vi stilte med kamera, men uten å filme, og fikk endelig anledning til å snakke ordentlig med en ansvarlig direktør om saken.

Avgjørelsen om at vi ikke filmet intervjuet med Imdi bidro nok til at vi fikk en bedre dialog med dem i etterkant. Etter intervjuet hadde vi god kommunikasjon med Imdi om sakskomplekset fram til våre publiseringer, med skriftlig og muntlig oppfølging fra sak til sak.

Samme dag som vi kom uanmeldt til Imdi oppsøkte vi Tankesmien Agendas kontor ved Youngstorget. Andreas C. Halse var fungerende direktør i Imdi mens Født Fri-granskingen pågikk, og derfor svært interessant for saken. Han jobbet i Agenda da vi jobbet med Født Fri-saken.

Halse hadde avvist kontant å snakke med oss, først på telefon og deretter i flere tekstmeldinger. Han hadde også mottatt spørsmål på epost, men avvist å svare på dem.

Halse var ikke tilgjengelig da vi besøkte Agenda. Flere ansatte mente de hadde sett ham der samme dag, og det pågikk hektiske telefonsamtaler i lokalene mens vi ventet, med kamera på. Han dukket imidlertid ikke opp.

Etter besøket i Agenda sendte vi spørsmål til Halse på ny. Samme kveld svarte han på ett av spørsmålene, men henviste til taushetsplikt på resten av spørsmålene.

Vi hadde dialog med EY (tidl. Ernst og Young) gjennom deres kommunikasjonsavdeling, og rettet en rekke spørsmål både til kom-avd. og direkte til de ansatte i EY som var involvert i granskingen av Født Fri.

Til tross for kraftig kritikk fra mange hold, unnlot EY helt å svare på noen av våre spørsmål. EY er lokalisert i et bygg i Bjørvika som er langt mindre egnet til direkte konfrontasjon enn Imdi og Agenda, og vi valgte derfor ikke å oppsøke dem uanmeldt.

Guri Melby (V) var ansvarlig statsråd mens granskingen pågikk. Også hun avviste helt å besvare Nettavisens spørsmål. Hun overlot saken til sin pressesjef, som svarte på generelt grunnlag om forvaltningspraksis og viste til avsluttet klagesak i departementet.

Vi mener å ha gjort vårt ytterste for å få disse partene i saken i tale. Det er problematisk at kritiserte parter i en så omfattende sak ikke vil svare på spørsmål. Det gjør det vanskeligere å ivareta en ønsket balanse og går utover den journalistiske dynamikken.

Etiske og redaksjonelle utfordringer

Denne saken er spesiell på flere måter som utfordrer redaksjonelle og etiske vurderinger:

- Hovedpersonen er død
- Hun har vært spaltist i Nettavisen
- Nettavisen har etablert en minnepris for Shabana Rehman

Vi har løst disse utfordringene slik:

At Shabana Rehman var gått bort påvirket i noen grad redaksjonelle valg i denne saken. Vi tok tidlig i prosessen et valg om ikke gå inn personkonflikter eller andre forhold det ville være umulig å dekke etisk riktig når den ene parten ikke er blant oss lenger.

Dette er også noe av grunnen til at omstendigheter rundt varslingen og varslerne ikke er vektlagt tungt i våre saker, selv om vi sitter på kildeinfo og opplysninger som absolutt er redaksjonelt interessante.

Vi gjorde også noen vesentlige valg i presentasjonen av saken ut fra denne situasjonen. Vi var svært bevisste på ikke å bruke bilder av Rehman fra sykdomsperioden hennes, hvor hun endret utseende ganske kraftig. En viktig grunn til dette var at vi ønsket å unngå å bidra til at leserne knyttet granskningen av Født Fri og den nye informasjonen vi presenterte, til sykdommen og sykdommens utfall.

Vår politiske redaktør, som engasjerte Rehman som spaltist, kjente henne personlig og er engasjert i minneprisen, har ikke hatt befatning med redaksjonelle valg i denne saken.

Journalistene som har jobbet med saken har ikke hatt noen befatning med Født Fri eller Shabana Rehman.

SUJO, som har støttet prosjektet, har fungert som «djevelenes advokat» ved siden av at bindingene i seg selv har bidratt til ekstra skepsis til å la føringer påvirke journalistiske valg i arbeidet.

Konsekvens og konklusjon

Sakene om Født Fri-granskningen har fått svært mye oppmerksomhet. De er lest av omtrent en halv million og har skapt debatt både i tradisjonelle og sosiale medier.

Ledende jurister på granskingsfeltet har tatt til orde for at saken bringes inn for Stortingets kontroll- og justiskomiteé og eventuelt Riksrevisjonen.

Avsløringene om Født Fri-granskningen har satt søkelys på bruken av private granskinger i det offentlige, som ifølge kritikerne går utover rettssikkerheten.

Bruken av revisjoner, faktaundersøkelser eller granskinger i det offentlige har økt kraftig de siste årene. Dette har skjedd i takt med at varslingsinstituttet har kommet på plass, og i lys av et åpenbart behov for å verne om ansattes legitime rett til å varsle om kritikkverdige forhold.

Artikkelserien dokumenterer en rekke problematiske sider ved fremgangsmåten metoden som her er anvendt av et stort internasjonalt konsulentselskap, som etter avsluttet sak lukker all tilgang til sine egne ressurser. Selskaper som KPMG, Deloitte, EY og PWC er storselgere av disse tjenestene inn mot offentlige sektor.

Metoden anvendt i Født Fri-saken dreier seg nesten utelukkende om å trekke konklusjoner basert på regnskapsdata. Vi påviser i vår artikkelserie at EYs faktaundersøkelse, som altså skal gi myndighetene et sannferdig beslutningsgrunnlag, i flere tilfeller ikke egentlig tilstreber å verifisere antakelser ved å intervju kilder eller dokumentere fakta, men trekker konklusjoner basert på antakelser, som at et seminar “virker å være av privat karakter”.

Det er gjentatte ganger ikke tatt hensyn til kontekst, proporsjonalitet og uskyldspresumsjonen. I slutten av granskingen ble det gitt minimal tid til kontradiksjon. Kontradiksjon skal gi den varslede part tilstrekkelig tid til å få presentert sin oppfatning av saken. Artikkelserien dokumenterer at EY unnlot å intervju flere nøkkeltkilder, og at fremgangsmåten underveis fikk alvorlige konsekvenser (at stiftelsen gikk konkurs grunnet bortfall av støtte) før rapporten var ferdig.

Slik viser artikkelserien om Født Fri at en privat gransking bestilt av det offentlige har medført svikt på vesentlige rettsikkerhetsområder. Nettavisen har med denne artikkelserien problematisert metodikken i privat gransking på en måte som ikke er gjort før i norsk presse. Nettavisen har etter publiseringen av denne serien mottatt en rekke tips som går langt i å vise at betenkelige sider ved privat gransking ikke er et engangstilfelle. Temaet vil bli gjenstand for mye interessant journalistikk i tiden framover.

Dette er de sju publiserte sakene i gaveprosjektet om Født Fri-granskingen:

<https://www.nettavisen.no/okonomi/brukte-2-timer-og-48-minutter-pa-a-knuse-shabana-rehmans-stiftelse/s/5-95-1118371>

<https://www.nettavisen.no/okonomi/mistet-statsstotten-etter-hotellopphold-departementet-svidde-av-200-000-kroner-samme-sted/f/5-95-1172223>

<https://www.nettavisen.no/fodt-fri-konflikten/en-kjapp-telefon-kunne-renvasket-shabana-rehman-for-alvorlige-anklager/f/5-95-1172460>

<https://www.nettavisen.no/okonomi/fikk-gransket-shabana-rehman-for-pengero-t-sprengte-eget-budsjett-i-filler/f/5-95-1172253>

<https://www.nettavisen.no/okonomi/ventet-pa-tre-millioner-kroner-sa-kom-skrekkeskjeden-fra-direktoratet/f/5-95-1172268>

<https://www.nettavisen.no/okonomi/dette-virker-som-en-mye-mer-alvorlig-saken-fodt-fri/f/5-95-1125553>

<https://www.nettavisen.no/okonomi/dramaet-som-knuste-shabana-rehmans-fodt-fri/f/5-95-1120375>

Oppfølgere og kommentarer:

<https://www.nettavisen.no/okonomi/far-knusende-kritikk-neker-a-snakke/s/5-95-1181467>

<https://www.nettavisen.no/okonomi/grande-om-fodt-fri-konflikten-jeg-har-darlig-samvittighet/s/5-95-1179907>

<https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/shabana-rehmans-profesjonelle-liv-ble-stanset-av-et-bakholdsangrep/o/5-95-1176638>

Eksterne kommentarer:

<https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/ey-ole-jakob-ogland-og-frode-krabbesund-bor-utsettes-for-ekstern-gransking/o/5-95-1184622>

<https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/gode-rad-dersom-du-far-ey-granskerne-pa-nakken/o/5-95-1189791>

Innsender

Morten Solli, mob. 40 21 01 21

morten.solli@nettavisen.no

Medvirkende:

Morten Solli, Elina Muhajir Hjønnvåg, Sigurd Øfsti (journalister), Thomas Bløndal (foto- og videojournalist), Tarjei Leer-Salvesen (frilans/innsynsspesialist), Halvor Ripegutuu (reportasjeleder).

Takk til: Asbjørn Leirvåg (SUJO), Per Christian Magnus (SUJO), Charlotte Østby Sundberg (nyhetsredaktør i Nettavisen), Erik Stephansen (politisk redaktør i Nettavisen).

Kontaktperson:

Morten Solli, mob. 40 21 01 21

morten.solli@nettavisen.no

Mediehuset Nettavisen AS, Postboks 9386 Grønland, 0135 Oslo